

Pedagógusok Arcképcsarnoka XIV. kötet bemutatása

- Debrecen, 2015. október -

Értékvesztő évtizedek múltán, a XXI. század hajnalán, 2002-ben bocsátotta útjára a Pedagógusok Arcképcsarnoka első kötetét Ungvári János tanár úr, a sorozat alapító főszerkesztője. Akkor még nem volt hivatalos program nemzeti értékeink számbavétele, de a szakmai elkötelezettség, az elődök iránti tisztelet és megbecsülés mellett a józan belátás is azt kívánta, hogy a magyar társadalomban régi idők óta meghatározó szerepet vállaló pedagógusokról méltó módon emlékezzék meg az utókor. Ezt a feladatot vállalta egyesületünk annak tudatában, hogy az emlékezet értéket ment.

Ma már, amikor a 14. kötetet adjuk közre, szerénytelenség nélkül elmondható, hogy sorozatunk a magyar pedagógus-életrajzok kincsesládájává fejlődött: több mint egy szakma képviselőinek biográfiai gyűjteménye, hiszen a leírások a lexikális adatokon túl felelevenítik a személyiség jellegzetes vonásait, bemutatják az egykor élt pedagógusok munkásságának maradandó értékeit és ezáltal a magyar oktatástörténet kutatásának sajátos forrását képezik. Ezért nemcsak értékmentő, de értékteremtőnek is nevezhető egyesületünk munkája.

A kiadványsorozatról és az egyes kötetekről megjelent ismertetések, méltatások adtak ösztönzést ahhoz, hogy javaslatot tegyünk a Hajdú-Bihar Megyei Értéktárba való felvételre. Kiadványunk a megyei kulturális örökség részeként helyet kapott abban a nagyszerű együttesben, amelyre mindnyájan büszkék lehetünk. Önkéntes és közös munka eredménye az a 14 kötet, amely immár 1650 eltávozott pályatársunknak állít emléket.

Az új kötetben olvasható első életrajz Dr. Ágoston Imre Julián ciszterci szerzetes tanár életútját ismerteti. Önkéntelenül eszembe villant, hogy Ferenc pápa az idejéig a szerzetesség évének nyilvánította. Véletlennek tűnik, hogy éppen most egy szerzetes tanár nyitja meg a sort, ugyanakkor figyelmeztető és szükségyszerű, hogy emlékezzünk reá és sorstársaira, szembesüljünk, és szembesítsük az utánunk jövőket mindazzal, ami hazánkban a szerzetesi iskolákkal és szerzetes tanárokkal történt. Évszázadokon át magasan képzett pedagógusok, felkészült ifjúságvezetők, tudósok és művészek voltak a tanító rendek tagjai, s mindazt a hagyományos értéket, amit képviseltek, 1950 nyarán egy tollvonással felszámolta a Rákosi-rendszer, s még ez sem volt elég – mint Ágoston Imre sorsa példázza – az üldözések folytatódtek. Ágoston tanár úrra többek között egykori tanítványa, a kiváló irodalomtörténész professzor, Kilián István emlékezett szeretettel, tisztelettel.

Érdemes utalni arra, hogy Négyesy Lászlót, a budapesti egyetem legendás professzorát, Kosztolányi Dezső és Babits Mihály tanárát is szerzetes tanárok tanították Egerben. Görömbei András Kossuth-díjas irodalomtudós és az 1956 után bebörtönözött Nagy Péter bencés diák volt. Laczkó Pál szerencsi tanár a piaristáknál nevelkedett.

A szerzetesi és egyházi iskolákban folyó oktatás nemcsak a tananyag igényes átadásában, hanem az erkölcsi és hazafias nevelésben is hatásos volt; egykori diákjaik életútja igazolja, hogy olyan útravalót kaptak, amely átsegítette őket az élet és a pedagóguspálya nehézségein: Cseh Júlia a megváltozott világban is megállta a helyét anélkül, hogy hitét, magyarságát megtagadta volna. A görög katolikus kántortanító, Gebri Mihály az iskolában, a

közigazgatásban és népes családjában is egyaránt a legtöbbet adta tudásából, emberségéből. Hitét a legnehezebb időkben is megtartotta, állami kitüntetésben nem részesült, élete jutalmának szentföldi és római zarándoklatát tartotta.

Szügyi Trajtler Géza katolikus néptanító gyakorló iskolai vezetőként a tanítóképzés korszerűsítésében is kamatoztatta tudását, tapasztalatait. Tankönyveket írt, széleskörű iskolán kívüli népművelő tevékenységet is folytatott. Lokálpatriotizmusától vezettetve évtizedeken át gyűjtötte a Heves megyére és Eger városára vonatkozó helytörténeti irodalmat. Mintegy 24 ezerre tehető a címjegyzékében szereplő írásművek száma.

Örömmel láttam, hogy az idei kötetben több művésztanárról olvasható életrajz; zenetanárokról, akik sikeres tanítványokat neveltek, mint Szádkay Andrásné, Nagy Lajosné, Szabó Ernő. Kozák Lajos családi örökségként folytatta zenetanári munkáját, amelyet most leánya követ. A sokoldalú Tóth Ervin művészettörténeti és zenei felkészültségével szolgálta a művészeti oktatást. A műszaki képzettségű Dovák Sándor alkotó művészként volt jelen iskolája életében. A tragikus sorsú Soltész István evangélikus tanító nemcsak a hangszeres zenéhez értett, de képzőművészeti alkotásokat is hagyott maga után.

Balogh Jenő festőművész a Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára alapozta meg hazánkban a vizuális nevelés pedagógiáját. Pál Anna a rajztanításban, az alkotó munkában lelte örömét, s azt sugározta át kis tanítványaira. Meggyőződéssel vallotta, hogy „amíg van festék és ecset meg üres felület, addig megállíthatatlanul viszi a kezét a képzelet” Ezzel szinte költői megfogalmazását adta a képzőművészeti munka lényegének. Szondy György írói munkássága elválaszthatatlan része volt tanári tevékenységének. Az eredetileg kémia-fizika szakos Kósa Lászlóról, aki építészmérnöki diplomát is szerzett, így írt felesége: „Keze nyomán a munka sokszor lényegült művészetté [...] terveinek harmóniája, templomainak légköre, fotóinak, videóinak színes világa [...] egész látásmódja az esztétikumról szóló ének.” Volt idő, amikor készségi tárgynak nevezték az éneket, rajzot, testnevelést, s ezzel mintha a kevésbé fontosak közé sorolták volna, pedig általuk válik színesebbé, tartalmasabbá életünk.

A testnevelés nemcsak a testet edzi, fejleszti, de a jellemet is formálja. Sokunk emlékezetében még elevenen él Rentka Laci bácsi, aki az első úszóleckétől a bajnoki címig vezette tanítványait. Szabó Károly sárospataki tanár híre túljutott iskolája, városa határán. Bodnár György nagyecsedí tanár szerencsésének tartotta, hogy hivatása és hobbyja megegyezett, sikerült tanítványait is sportszeretőkké nevelnie. A debreceni Karácsony Sándor Általános iskola sportéletét irányító Jankó Csaba rövidre szabott életútját sok siker kísérte. A közelmúlt híre, hogy szándék van arra, hogy a testnevelés mellett az ének is visszanyerje méltó helyét az oktatásban.

Ahhoz képest, hogy a matematika és más reáltárgyak nem a legkedveltebbek a diákság körében, meglepően sok tanár életrajza található ebből a körből is a 14. kötetben. Az erdélyi Bege Antal pályája az általános iskolai tanári beosztástól az egyetemi katedráig ívelt, nagy érdeme, hogy szívügyének tekintette a matematikai tehetséggondozást. Benkő Béla a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának matematika-fizika szakos tanára közel négy évtizeden át tartotta egyetemi szintű óráit a gimnazistáknak. Batár Zoltán tanári pályájának legeredményesebb húsz esztendejét a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Matematikai Tanszékén töltötte.

Egykori nádudvari tanítványai, munkatársai szeretettel, tisztelettel idézték Dékán Jenő földrajz- biológia szakos tanárunk emlékét, aki az iskolában és iskolán kívül is a környezet és a természet ismeretére, szeretetére nevelte őket. Komádi Erzsébet kémia–biológia szakos gimnáziumi tanárnő büntetésből került falusi iskolába, az ő büntetése kisdiákjai számára ajándékká nemesült. Szatur Géza szarvasi tanár kiváló munkáját számos tanítványának emlékezése idézi. Szegedi Sándorné a sámsonkerti általános iskolában tanította szaktárgyait a mindössze öttagú, kiválóan felkészült Állami-díjjal kitüntetett tantestületben. Szvetits Zoltán a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium népszerű tanára volt, aki olyan szakmai tudással és pedagógiai érzéssel tanította tantárgyát, hogy még a humán érdeklődésű diákok figyelmét is le tudta kötni. Fontosnak tartotta, hogy a fiatalokat megtanítsa gondolkodni.

Mindannyian tudjuk, hogy a magyar nyelv kutatásának, ápolásának, művelésének sorsdöntő jelentősége van, hogy mennyire átértézték ezt nyelvészeink, magyar nyelv- és irodalom szakos tanáraink, példa erre többek között Bakó Elemér életútja, aki emigrációban is elsőrendű kötelességének tartotta anyanyelvünk kutatását és ezen keresztül a magyar identitás erősítését. A közelmúltban eltávozott Nyirkos István és Sebestyén Árpád nyelvészprofesszorok tudományos munkája, oktatói tevékenysége minden bizonnyal még évtizedek múlva is hatóerőként fog működni tanítványaik munkájában. A tiszakeszi iskola magyar–történelem szakos tanárnője, Fegyverneki Ferencné emlékezetét „szép magyar beszéde, igaz hazaszeretete, istenhite” tartja ébren tanítványainak több generációjában. Fülöp Mihályné a legkisebbeket nevelte az anyanyelv helyes használatára, irodalmi műsorokat rendezett, mesejátékokat tanított be kisdiákjainak. Gávai Józsefné nemcsak nyelvünk és az irodalom szeretetét, hanem a hagyományok ápolását és hazaszeretetét is örökül hagyta. A közszeretettben álló Hári Kati tanító néni jó humorral, tudatosan alkalmazta az adott helyzethez illő magyar közmondásokat, mintegy demonstrálva nyelvünk gazdagságát. Szegezdi Róza balmazújvárosi tanárnő különös gondot fordította nyelvhelyességre szóban és írásban is. A szép beszédet, az olvasás megszerettetését mindennél fontosabbnak tartotta. Vargáné Tóth Edit a versmondás népszerűsítésével, szépkiejtési versenyekre való felkészítéssel szolgálta anyanyelvünk ápolását. Nem hagyható figyelmen kívül azoknak a pedagógusoknak a tevékenysége, akik nemzetiségeink önazonosság tudatát erősítették, mint Ruzsa Mihály és Siposné Taga Mária a román nyelv tanításával, Valent Júlia a szlovák nyelv és kultúra oktatásával tett sokat azért a szarvasi óvónőképzőben, hogy hazánk szlovákok lakta településein anyanyelvű óvodai nevelést kapjanak a legkisebbek.

Sok és meghatározó példát olvashatunk arról, hogy milyen erőt képvisel a szülőföldhöz ragaszkodás, a hazaszeretet. Bihari Aladár görög katolikus kántortanító 1920-ban ötévnyi szibériai hadifogság után emberpróbáló körülmények között jutott haza, hogy itthon kis nyírségi településen taníthassa az ifjúságot. Csapó M. József Kolozsváron volt a talajtan tanára, 1955-ben tiltakozott a magyar nyelvű oktatás megszüntetése ellen, s ez elég ok volt ahhoz, hogy megfosszák katedrájától, ő mégis Kolozsváron maradt. A szülőföldhöz való ragaszkodás tartotta Derecskén a kisváros szeretett tanítónőjét, Csiszér Dezsőnéét. Földi István Kézdivásárhelyről elszármazott tanár egész munkássága a szülőföldhöz való elszakíthatatlan lelki kötődést példázza. Gazda László bátran vállalta székely származását és az erdélyi magyarokkal érzett sorsközösséget abban az időben is, amikor az ellentétes volt a hivatalos állásfoglalással. A rendkívül színes egyéniségű Sylvester Lajos annak ellenére ragaszkodott

Erdélyhez, hogy jó és rossz sorsfordulók rendre próbára tették alkalmazkodó képességét. Komárom legendás tanára, Szénássy Zoltán szinte egész életét kisebbségi sorsban élte. Több mint 40 év pedagógusi munkája során nem kis kockázatot vállalva tanította a meggyőződése szerint hiteles magyar történelmet. Volt része üldöztetésben, de magyarságtudata erőt adott nemcsak a tanításhoz, hanem a kutatómunkához is. Helytörténeti írásainak témáit Komárom múltjából merítette. Újságcikkeket írt, tanulmányait folyóiratokban publikálta. Életének utolsó három évtizedében 17 könyvét adták ki. Éppen ma lenne 90 esztendő, kegyelettel emlékezünk küzdelmes és maradandó értékeket teremtő életére.

Új kötetünkben több olyan jeles tanár egyéniséggel találkozunk, akik az elszakított országrészből jöve, mai határaink között fejtettek ki eredményes munkásságot. Antal József a kolozsvári egyetemen kezdte pályáját, a II. világháború és hadifogság után Magyarországon, a szegedi JATE Növénytani Intézetében, majd a Gödöllői Agrártudományi Egyetem professzoraként teljesedett ki életműve. Dávid Lajos szintén Kolozsvárról került Szegedre a trianoni országcsönkítés után. A Szegedi Egyetemen ő alapította a Gyógyszerészeti Intézetet, és nyugdíjba vonulásáig annak vezető professzora volt. Földi István Kézdivásárhelyről indult, majd iskolát szervezett a Tolna megyében letelepített székely gyermekeknek. Szentannai Sámuel székelyszentmiklósi születésű gazdasági tanár még a nagy Magyarország több településén dolgozott, aztán 1912-ben kinevezést kapott a karcagi Magyar Királyi Földműves Iskola igazgatói állására. A vegetáló intézményt rendbe hozta, sikeres működéséhez valóságos mintagazdaságot hozott létre. Saját gazdaságát is az általa bevezetett modern elvek szerint működtette, eredményeit szakmai fórumokon ismertette. Az ő sorsa is történelmi lecke az utókornak: mindenétől megfosztva, reményvesztetten fejezte be életét 1956 januárjában. Zajta, a kis határ menti település földrajzi hovatartozása nehezítette Hortobágyi István ifjúkorát, de több diplomásként a Nyírség több iskolatípusában bizonyította elhivatottságát.

A pedagógus pálya vonzását tanúsítja két rendhagyó életút: Dr. Gede László közgazdász diplomával a győri Közgazdasági Technikum tanára lett, Szalay Sára okleveles vegyészként tanított szolnoki középiskolákban. Arra is számtalan példát találhatunk, hogy pedagógusok pályamódosítással a kulturális élet egyéb területein is sikeresen helytálltak. Berkeszi István, aki felkészültsége révén egyetemi katedrára is igényt tarthatott, három évtizedes gimnáziumi tanársága mellett gazdag életművet hagyott az utókorra: történeti, régészeti, művelődés- és művészettörténeti munkái mellett folyóiratot szerkesztett, vezette a temesvári múzeumot.

Gazda László emberséggel látta el munkáját, bárhová vetette a sorsa. Utolsó munkakörében a Déri Múzeum igazgatójaként irigylésre méltó körülményeket teremtett a múzeum dolgozóinak. Gombás András tanítót nemcsak az érdeklődése, hanem a vele szemben folytatott eljárások vezették a kutatómunkához. Néprajzi adatokat gyűjtött, levéltárakban, könyvtárakban, ásatásokon dolgozott. Nevéhez fűződik a Vasvári Pál Múzeum megalapítása. Korózs István tanítói munkája mellett könyvtárat alapított, kezdeményezője volt az 1929-ben még ritkaságszámba menő falusi kultúrház megépítésének, ő írta Hangony község első monográfiáját. Harsányi István sárospataki tanár sokoldalú tevékenysége kiterjedt a falukutatásra, tehetséggondozásra, népfőiskolai szervezésre, ifjúsági és közkönyvtár létrehozására. Módy Györgyöt az ellene folytatott koncepció per távolította el egyetemi oktató munkájától. 1956-ot követően, rehabilitációja után jutott képzettségének megfelelő

munkakörbe a Déri Múzeumban. Ott is és később, mint megbízott egyetemi oktató kiemelkedően eredményes munkát végzett.

Palov József gazdasági szaktanár Szarvas több oktatási intézményének volt munkatársa, de nemcsak kiváló tanárként él emlékezete a városban, hanem úgy is, mint a múzeum alapítója és igazgatója. Gárdonyi Lajos gyakorló pedagógus pályája lényegében magasabb szinten folytatódott, amikor a Veszprém Megyei Továbbképzési Tanácsadó Központ igazgatója lett, és meghatározó szerepet játszott a pedagógus munka távlati terveinek kidolgozásában. Kuknyó János nyíregyházi főiskolai tanár a Szabolcs-Szatmár Megyei Művelődési Osztály élén bizonyította az oktatásügy iránti elkötelezettségét.

A kiváló pedagógusok felkészítő iskoláiról is érdemes megemlékezni: Harsányi István és Marssó József Eötvös-kollégistaként végezték egyetemi tanulmányaikat Budapesten. Ködöböcz Józsefnek sárospataki tanulmányait követően a wittenbergi egyetemen is volt alkalma tudása gyarapítására. Török István teológiai tanárként Münchenben, Berlinben töltött ösztöndíjas éveket. Havas László klasszikus-filológus professzor pályaválasztására kiváló latintanára, a mártírhalált halt Brusznai Árpád volt sorsdöntő hatással. A II. világháború után a fényes szelek nemzedékének lehetőség adatott szakérettségi után felsőfokú tanulmányok folytatására. Péntes Sándor példája igazolja, hogy a megfeszített tanulás megbízható szakmai felkészülést eredményezett, s kellő alapot nyújtott ahhoz, hogy pályamódosítással fölérő feladat végzését vállalhassa.

Az idei kötetben egyetlen óvónő életrajza olvasható, megdöbbentő, hogy Tóth Erzsébet, a hortobágyi óvoda vezetője éppen csak betöltötte 50. évét, amikor örökre el kellett búcsúznia kis védenceitől.

Az elmúlt esztendőben elhunyt kollégáktól több mint húsz életrajzot írtak szerzőink. Különösen szép és megható az az életrajz, amelyben Nyirkos Tibor búcsúzott feleségétől. Aki Ibolyát ismerte, vagy csak egyszer találkozott vele, mélyen átérzi azt a veszteséget, ami távozásával bekövetkezett. Kedves, tapintatos egyénisége, megbízható értékítéletei az élet minden területére kiterjedő kifogástalan ízlése, példátlan szerénysége olyan intellektussal párosult, amire szokás mondani: volt mire szerénynek lennie! Párhuzamos pályájuk bizonyítja, hogy nem kell összeférhetlenséget feltételezni, ha a házastársak egy tantestületben dolgoznak. A maga visszafogott módján Ibolya mindig biztos és segítő társként állt Tibor mellett.

A most közreadott kötetben több házaspár életrajza olvasható: Batár Zoltánné rendre követte férje állomáshelyeit, olykor mostoha körülményeket is vállalva. Grábics Frigyes hányatott sorsában pedagógus felesége hűségesen osztozott. Életútjukat érzelmektől sem mentes szakmai gondossággal írta meg tanárnő leányuk. Gy. Kiss József és felesége szép példáját adta az egymás munkáját értő, támogató együttműködésnek. Ugyanez jellemezte Mester Károly sajjószentpéteri iskolaigazgató és a mellé beosztott tanítónő felesége iskolai munkáját. Milkovich Györgyről és hitvestársáról tanárnő lányuk írta meg, hogy a vezetői munkakörben tapasztaltabb édesanyja milyen önzetlen segítséget nyújtott az igazgatói munkakörben még járatlanabb férjének. A Váncsodon dolgozó Szalay házaspár a feleség szülőfalujában tanított együtt a helyi általános iskolában, amelynek Szalayné volt az igazgatója. Sikeres munkájában

nem kis része volt annak, hogy férje mind a családi életben, mind az iskolai, mind a társadalmi tevékenységben következetesen segített, támogatta.

A 14. kötetben olvasható 100 életrajzot 82 szerző írta, néhányan többekről megemlékeztek. Közel 40 hazai településről és határainkon túlról is kaptunk életrajzokat.

Kollégák, tanítványok, családtagok, tisztelők önzetlen munkája, kutatásaik eredménye egy-egy életút felelevenítése. Örömmel tapasztaltam, hogy egyre több családtag vállalkozik házastárs, szülő, nagyszülő, testvér vagy távolabbi rokon életrajzának megírására. Megható és szívmengető, ahogyan Kósa László felesége idézi férje életútját, munkásságát, harmonikus életüket. Uhri Imrénéről szakmabeli házastársa szeretetteljes, tárgyilagos arcképvázlatot írt. A szülők: Korsós Józsefné, Nábrádi Mihályné, Kovács László, Dobruczky Istvánné, Sági Gyuláné, Tóth János, Szabó Károly pedagógus pályájáról hozzáértéssel, bensőséges szeretettel írtak gyermekeik. A 100 éve elhunyt Novák Márton debreceni tanító unokái, akik már nem is ismerhették nagyapjukat, a családi hagyományból merítve élesztették fel emlékét. Várallyay Józsefné küzdelmes életútjáról – akit a II. világháború vihara szakított el házastársától, s tanítói munkája mellett felnevelte három gyermekét – unokaöccse írt a történelmi háttérrel is felvillantó hiteles arcképvázlatot. Pályatársak emlékeznek Fekete Mátyás, Hajdú Ágnes, Hajdú Józsefné, Harangozó László, Kiss Gyula, Móricz Katalin és Vereb Mihály pedagógusokra. Értékesek a tanítványok által írt arcképvázlatok, amelyekből Kanyuk János, Schader Ede, Szabó Ernő, Valent Júlia példamutató életútját ismerhetjük meg.

„Emlékezzünk régiekről” rovatunkban ezúttal két szarvasi tanintézet névadójáról készült tanulmány olvasható. Vajda Péter nem ismeretlen, főleg az irodalomtanárok körében, de Benka Gyula élete, munkássága, sorsa sokunk számára nívum.

Végezetül megemlítem, hogy az új kötet is valamennyi közreműködő önként vállalt közös munkájának eredményeként jöhetett létre. A kötet szerkesztőségét időközben súlyos veszteség érte hűséges kollégánk, Halász Ferenc tanár úr elhunytával. Kegyelettel emlékezünk reá, és szeretettel, tisztelettel őrizzük szakszerű, precíz munkájának, kedves, segítőkész egyéniségének emlékét. Hagyományaink folytatására garancia, hogy alapító főszerkesztőnk Ungvári János és elnökünk Fülöp Mihály is folyamatosan figyelemmel kísérte a kötet munkálatait.

Szikszaíné Dr. Nagy Irma kötetszerkesztő felelősségteljes munkáját ebben az évben a szerkesztőség két új tagja, Dr. Gerencsér Attila és Olajos Istvánné is segítette. A kiadvány technikai előkészítésén túl számos javaslatával, újításával, tartalmi bővítésével Csermely László munkája révén vált információgazdagabbá, kezelhetőbbé a 14. kötet. Elismerés illeti minden részletre kiterjedő figyelmét, kapcsolattartását a szerzőkkel, egyszerűségéből fakadó fáradhatatlanságát.

Minden remény megvan arra, hogy további kötetekkel bővül a sorozat, hiszen máris több életrajzot tartalékol a szerkesztőség, s bízunk abban, hogy a jelenlévők közül is lesz, aki csatlakozik szerzőink köréhez, hogy szellemi munkájával támogassa ezt a nemes vállalkozást, amelynek – hála istennek – vannak anyagi támogatói is. Egyesületünk nevében hálás köszönetet mondok mindazoknak az önkormányzatoknak, intézményeknek és

magánszemélyeknek, akik most és reméljük a jövőben is támogatást adnak egyesületünknek, kiadványunk megjelentetéséhez.

Kérem, olvassák figyelemmel a kötetet, annál is inkább, mert az ismertetés során nem volt lehetőség mindenről és mindenkiről megemlékezni, pedig egyetlen olyan életrajz sem került a kötetbe, amely ne tarthatna igényt érdeklődésükre.

Korompai Gáborné dr.

a kötet lektora